Om konstnären och samhället

ERIK BLOMBERG: Från Josephson till Picasso.
Wahlström & Widstrand. Fris 9: 50.

DE UPPFATTNINGAR som Erik Blomberg samlat i bokform är — säger han i förordet — "till största delen vanliga konstanmälningar". Någon tillfällighet hopkommen klippsamling är boken emellertid inte. Med undantag för "Av Oscars tidevarv", som rör sig om Georg von Rosen, som författaren övervägande reagerar negativt inför, handlar uppsatserna om konstnärer som han utvalt därför att han känner stark sympati för dem, och hans studier om konstnären och samhället" har karaktären av väl genomtänkta essäer.

Erik Blomberg anlägger sedan gammalt gärna socialа synpunkter på konsten, men i den första uppsatsen, som handlar om "Konsten och klasserna" och är något av en programförklaring, reagerar han bestämt mot alltför stor ensidighet i det fallet och påvisar att en del av de nu så ivrigt framförda teorierna om konsten som social funktion inte bekräftas av erfarenheten. I polemik mot den danske konsthistorikern och marxistiske teoretikern Harald Rue betonar han att man vid bedömandet av konst måste ta hänsyn till en hel del faktorer, främst konstnärens personlighet, som i sig själv är en produkt av biologiskt arv, natur, samhällsmiljö, kulturtradition etc. "Bortom det sociala och historiska finns en punkt där historien och samhället utplåna och naturen med dess lagar äter tar vid, som konstnären har att utforska och efterföja." Att ett konstverk i första hand är ett stycke säreget liv, en individuell skapelse samtidigt som det är en natur- och samhällsprodukt, genom tusen trådar förknippad med hela den övriga omgivningen, förefaller ju ganska självklart, men det behöver nog betonas gentemot dem som nu vill pressa in allt under de schematiska beteckningarna "klasskamp" och "ekonomiska orsaker". Och gentemot dem som vill reducera konsten till blott och bart propaganda i vissa intressens tjänst är det gott att det erinras om att konstnären liksom vetenskapsmannen är en kunskapare mot det okända, som måste tjäna hela mänsklighetens sak, inte bara klassens eller klanens.

Om det vore riktigt, som den marxistiska teorin påstår, att konsten endast är ett uttryck för den härskande klassens ideologi — eller för en ideologi som håller på att kämpa sig fram till makten —, skulle den, som Blomberg följdriktigt påpekar, nödvändigt försvinna i ett klasslöst samhälle. Otvivelaktigt fyller emellertid konsten också andra funktioner, bl. a. den att hävda naturen och individen gentemot varje form av samhällstvång och samhällskonventioner. Där bottnar t. ex. primitivism och andra former av vitalism, och det är väl också inebörden i den bohemiska, anarkistiska inställning som är så vanlig hos utpräglade konstnärsnaturer.

I sina studier av enskilda konstnärer bemödar sig Erik Blomberg att placera in dem i det sociala sammanhanget, men han pressar i regel inte verkligheten i den riktningen, utan utgår från konstverken som personliga skapelser, visar fint sinne för deras konstnärliga kvaliteter och är känslig för individuella och psykologiska faktorer. Med en viss förkärlek använder han psykoanalysens metoder i sina undersökningar, bl. a. i fråga om van Gogh, vars revolutionära trots han sätter i samband med reaktionen mot fadersidealet, identifierat med allt det förkvävande i den gamla samhällsordningen. I motsats till bl. a. Carl Nordenfalk hävdar han att van Gogh bibehöll sitt socialа patos i konsten också efter den mäleriska omvändelse kontakten med impressionismen åstadkom. I Nils Dardel ser Blomberg representanten för en privilegierad klass, som känner sin ställning hotad, och i hans konst finner han uttryck såväl för dåligt socialt samvete på den egna klassens vägnar och en kritisk inställning mot den, som för skrämd inför den väntade omvälvningen och en hyllning av den kultur som är dömd att försvinna. Märkligast synes mig hans tolkning av Picassos konst. Den föreföll — åtminstone före Guernica-tavlan — som en exklusivt artistisk och verklighetsfrämmande skapelse, som det inte var lätt att finna någon socialt innebörd i, ungdomsarbetena från den blå perioden undantagna. Erik Blomberg försöker visa hur Picassos konst liksom en seismograf i de växlande perioderna registrerar skiftningarna i världsläget: världskrig, återuppbyggnad, depression, fascism och aggression etc. Det är inte lätt att avgöra hur riktiga hans tydningar är i detalj — i synnerhet som åtminstone de surrealistiska verkens innebörd även för konstnären själv torde höra till det outredda —, men man fängslas av sinnrikheten, och utläggningarna är förståeliga och meningsfyllda på ett helt annat sätt än man blivit vand vid av picassismens estetiska utläggare.

På Ernst Josephson och naivismen, på Edvard Munch, Helene Schjerfbecks och Sven Erixsons konst har Erik Blomberg också friska och originella synpunkter, och trots sin av inlevelse burna sympati hemfaller han inte till panegyrik, utan håller kritiken vaken. Så blundar han t. ex. inte för banaliteten i en del av Dardels porträtt; han påtalar också Sven Erixsons brist på hämmande eftertanke, reagerar mot den överskattning som kommit beundrare att jämställa Helene Schjerfbeck med några av kongahistoriens största nydanare och har också öga för den förgrovning som kan spåras hos Edvard Munch och som han — säkerligen med rätta — tillskriver tyskt inflytande.

Erik Blombergs bok är en mycket stimulerande läsning. Den öppnar perspektiv och är rik på givande och självständiga synpunkter.

Y. B.

Skvaller och debatt

T. NORWID har som polsk flyktning varit bosatt i Sverige sedan 1939; han är en av författarna till "Landet utan Quisling", en skildring av Polen under den tyska ockupationen. På hösten 1944 reste han till England och efter krigets slut till Belgien, Holland, Frankrike och Tyskland. Han har nu i en bok samlat intrycken från denna resa, och framför allt från samtal med människor — icke ordinära intervjuobjekt, utan "vanliga" människor — av skr'da nationer, samhällsklasser och åskådningar.

T. NORWID: Europa åkvallrar.
Fredborgs. Pris 12 kr.

Diskussionen i Europa, anser Norwid, är för närvarande i stor utsträckning märklagd. "Sanningen sitter i huvudet, och strutsens huvud är i detta nu dolt under jorden." Författaren gör inte anspråk på att tala om "sanningen", men han vill åtminstone förmedla "skvaller", öppet tala om vad han iakttagit och vad folk tänker på och talar om.

Delvis har hans bok blivit skvaller i sämre mening än denna. Författaren talar litet för mycket om sina privata upplevelser, hans berättarton, som vill vara lätt och cynisk, blir ibland helt enkelt smaklös. Särskilt när det gäller Belgien och Frankrike stannar han så länge och intresserat vid skörlevnaden och förfallet att hilden utan tvivel blir orättvis. En tredjedel av boken kunde med fördel ha strukits bort.

Vad som alldeles övervägden ger arbetet dess värde är de långa samtalen med representanter för olika politiska uppfattningar och miljöer. I dessa framträder Norwid som en kunnig, fördomsfri och intelligent observatör. Det är sällan man utanför statsvetenskapen — och långt ifrån alltid inom denna — finner så klargörande analyser. Dialogerna om Polens läge och om de kommunistiska och nazistiska ideologierna är beundransvärda i sin åskådlighet och sin strävan till objektivitet. Framför allt har författaren blick för tidsmomentets betydelse i åsiktsbildningen. Om man arbetar på tillräckligt lång sikt och är övertygad om att denna sikt kan bevaras, ter sig handlandet på kort sikt som ovässentligt. Den intelligente franske kommunisten kan förevara allt partitis och den tryska förebildens svängningar och hänsynslösa propaganda med att slutmålet är gott och att ledarna är ståndigt har det i tankarna; han är inte rädd för att vad man under årtionden gör och säger skall bli vana och karaktär. Polens omvandling efter ryskt mönster försvaras med att landet en gång skall vinna på de lidanden som det polska folket nu genomgår. På liknande sätt resonerade nazisterna. Man vädjar till de ödedda generationerna och anser sig få sanktion genom det fria inställmande de en gång kommer att ge. Den demokratiske humanisten förkunnar däremot att ändamålet icke helgar medlen och att dåliga medel lätt förvandlas till andamål.

Norwids syn på Europa präglas av den restigerande pessimism som hans eget lands öde måste framkalla. Världskriget började, påpekar han, som en kamp för Polens frihet; vid dess slut kan ingen med fog påstå att Polen är fritt, men man fingrar att så är fallet, och en rening i målet är otänkbar. Hopplösheten har emellertid inte hindrat Norwid att skriva en rolig och stimulerande bok.

H. T—n.

Högtidlig installation på Stora Sköndal

Den nye föreståndaren för diakonanstalten Stora Sköndal, pastor Thorsten Levenstam från Alingsås, installerades på söndagen av biskop Ljunggren, vilken trädde inför altaret tillsammans med biskop Björkquist.

Pastor Thorsten Levenstam.

Biskop Ljunggren, som är ordförande i anstaltens styrelse, assisterades vid den högtidliga akten av den avgående föreståndaren, pastor Knut Sjöberg, samt av kyrkoherde emeritus dr Joh. Lindskog, kontraktsprosten C. J. Ljungberg. Alingsås, kyrkoherde Carl Edquist, direktor Valter Lindström i diakonistyrelsen, kyrkechefen i församlingsstyrelsen Erie Wijkmark, kyrkoherde H. Eckerdal, Ostad, kommunister Ejnar Danielsson, Enskede, samt äv en broder till installandus, stiftsadjunkt Ake Levenstam, och diakonanstaltens biträdande pastor, Ebbe Hagard. Bland de närvarande märktes även Estlands förutvarande ärkebiskop, Joh. Kõpp, samt Tamulkyrkans biskop i Sydindien, Johannes Sandegren, föreståndarna för diakonissanstalterna i Stockholm och Göteborg samt Samaritenhemmet i Uppsala, hovpredikant Sven Danell och pastorerna A. Hellman och Sam. Palm, samt förre föreståndaren vid Samaritenhemmet, d. O. Centervall.

På söndagseftermiddagen förrättades diakoninvigning, likaledes av biskop Ljunggren. De nyinvigda diakonerna är Gert Boström, Elof Ybring, Bengt Stenroth, Birger Sehlin och Erik Källqvist.

Vid diakonföreningens årsmöte på lördagen avtackades pastor Sjöberg av diakonföreningens ordförande, diakon David Mårtenson, Stockholm, varvid från föreningens sida överlämnades ett porträtt, utfört av konstnären H). Arleman.

Styrelsen består av diakon David Mårtenson, ordförande, diakon Ragnar Albrektson, vice ordförande, diakon Erie Osterholm, sekreterare och kassör, diakon Gerhard Bölling, vice sekreterare och kassör, samt diakonerna Tage Palmé, Valdemar Rydström, Gunnar Paulsson och Carl Rosén.

Litterära notiser.

DEN FRANSKA PENNKLUBBENS sekreterare *Henri Membré* har i en artikel inför Pennkongressen erinrat om att tyskarna under ockupationen dödade fyra franska penklubbister, nämligen *Jacques Lion*, *Jacques Decour*, *Benjamin Crémieux* och *Jean Prévost*. Jacques Lion var knappast känd i Sverige. Han redigerade en liten tidskrift som hette "Le lys rouge" och som helt var ägnad minnet av Anatole France. När tyskarna kom flydde han till den s. k. fria zonen. När tyskarna kom dit var hans öde besegla'i han var jude. En dag plockades han upp i en bil som kördes omkring av Gestapofolk som hade till uppgift att ta fast judar som vägat sig ut på gatorna; sedan dess har ingen hört något om honom. Jacques Decour arkebuserades 1942. Det var han som grundade motståndsrörelsens illegala organ "Les lettres françaises". Benjamin Crémieux är välkänd som specialist på modern italiensk litteratur; i Utsyn är var han medarbetare. Jean Prévost deltog i illegalt arbete, arresterades, torterades och skickades slutligen till Buchenwald, där han omkom. Jean Prévost slutligen. Han anslöt sig till partisantrupperna i bergen utanför Grenoble och fell i strid mot tyskarna, som företog ett veritabelt fältåg för att få bukt med denna motståndsd. För svensk publik är han bekant för sin utmärkta roman "Bröderna".

I. W—n

*

BENGT ANDERBERG, som debuterade med en novellsamling i höstas och gav ut en liten roman nu i vår, kommer nästa gång — till hösten — med en diktsamling: "Tåglur". Det blir på Bonniers, och där debuterar samtidigt en poet som berättare: *Stig Axelson* har skrivit en roman som heter "Nästa sommar". *Arne Troskelt* återkommer med en prosabok, "Sommarlandering". Slutligen debuterar *Lars-Hrsrik Ulvesmöen* med en roman; tidigare har han haft ett knippe dikter med i en samling "Ny lyrik".

*

EN NY HEIDENSTAMBOK kommer tidigt i höst. Då disputerar nämligen *Staffan Björck* i Lund på en avhandling om nationellt och socialt i Heidenstams diktning.

I höst blir det också hundra år sedan Tegnér dog, och jubileet celebreras med en stor minnesbok med bidrag av många författare. Lagom till minnesdagen 29 publiceras också Böcks nya monografi över Tegnér.

*

NUSVENSK ORDBOK är en utmärkt hjälpreda att ha till hands, det vet var och en som någon gång sysslat med språkligt precisionsarbete. Den är också användbar som nöjesläsning, om man tar det lugnt och låter de koncentrerade vidsidomeningen lösas upp av lagom många delar associationer. Den outtröttlige redaktören — *Olof Ostergren* — har nyligen bemätt fram till sitt åttiåttaste hårs, som börjar med "statsläboratorium" och slutar med "stilforskare".

Bottenlerar man i spalterna, tycker man sig finna en och annan fingervisning om författarens synpunkter på livet. Att exempel hämtats från Fredrik Böök och Sven Hedin är naturligtvis ingenting att säga om, även namnen Oscar Wieselgren och Bertel Gripenberg kan passera; men om man på detta fundament staplar upp Gottfrid Carlsson, Gustaf Jacobson, Sven Haglund och general von der Lancken — för att inte tala om en tidning som "Arbetets fribet" —, blir man förvånad över att så många ur demokratisk synpunkt hel- eller halvkuriösa författare ska vara så givande för studiet av nusvensk språkbruk. I synnerhet som de inte signerat några nyhälldningar. Men ibland skämtar kanske här Odeberg. Gottfrid Carlsons namn finner man under ett citat som börjar "A karaktärens vägnar icke utan fäsckar, hade han" etc. Av R. von der Lancken citeras följande: "Inom våra gränser ha vi intet folk, som önskar en annan statsvälfärighet." Trots allt är man vid anförandet av nusvensk språkbruk. I synnerhet som de inte signerat några nyhälldningar. Men ibland skämtar kanske här Odeberg. Gottfrid Carlsons namn finner man under ett citat som börjar "A karaktärens vägnar icke utan fäsckar, hade han" etc. Av R. von der Lancken citeras följande: "Inom våra gränser ha vi intet folk, som önskar en annan statsvälfärighet." Trots allt är man vid anförandet av nusvensk språkbruk. I synnerhet som de inte signerat några nyhälldningar. Men ibland skämtar kanske här Odeberg. Gottfrid Carlsons namn finner man under ett citat som börjar "A karaktärens vägnar icke utan fäsckar, hade han" etc. Av R. von der Lancken citeras följande: "Inom våra gränser ha vi intet folk, som önskar en annan statsvälfärighet." Trots allt är man vid anförandet av nusvensk språkbruk. I synnerhet som de inte signerat några nyhälldningar. Men ibland skämtar kanske här Odeberg. Gottfrid Carlsons namn finner man under ett citat som börjar "A karaktärens vägnar icke utan fäsckar, hade han" etc. Av R. von der Lancken citeras följande: "Inom våra gränser ha vi intet folk, som önskar en annan statsvälfärighet." Trots allt är man vid anförandet av nusvensk språkbruk. I synnerhet som de inte signerat några nyhälldningar.

Lektor Bergman och språkskandinavismen
EN SLUTREPLIK

DET AR INTE ROLIGT att verka envis, men lektor Bergmans svar härområdet på kritiken av hans samnordiska svenska ordlista och lika samnordiska svenska språkprov varmt till ett "jag tiger och samtycker!" Ty hur man vrider och vänder på saksema kan man inte komma ifrån att lektor Bergman i svaret framträder i en kostym som genom sin korrelta konfektionsmässighet högst avsevärt skiljer sig från den kappa av längtan och förhoppningar vari han sveper sig i den utgivna skriften. Ty han inskränker sig där i c k e till att vilja hjälpa de "svenskar som i skrift och tal vänder sig till nordisk publik", och framför allt identifierar han inte sina samnordiskt med folk som rent till Köpenhamn för att söka hembiträdesplatser eller köpa glasögon. Han menar att det för vårt språks utveckling vore l y c k l i g t om vi kunde samla oss kring "den gemensamma ordstocken", och han riktar en fråga förträkning till läsarna att i skolorna verka för användandet av denna ordstock. Och vad är den gemensamma ordstocken? — Jo, det är hans ordlista. Det är att skrivna negerkvinna i stället för negress, vildros i stället för nyponblomma, tellebör i stället för skottkärra och dysenteri i stället för rödsot. Det må så vara. I ordlistan ingår emellertid också en massa ord som i själva verket i n t e betyder detsamma på svenska som på danska och norska. Lektor Bergman vill då att vi för den nordiska husfridens skull ska avstå från våra betydelser av dessa ord och överta grannarnas. Man skulle också i skolorna fall kanske kunna säga: Gärna det! Men förutsatt att grannarna verkligen hade någon väsentlig hjälp av vår generositet. Men det kommer de inte att ha. Vied Geschrei und wenig Wolle. Det blir för litet ull i förhållande till ansträngningen.

För övrigt vill man inte alls åt lektor Bergmans skalp, som är så utmärkt där den sitter. Man vill tvärtom bevarda hans nordiska värme, hans energi för en idé som i varje fall inte kan kallas ond. Man vill bara — ur språklig eller språkpedantisk synpunkt — förmena honom en sak: att kalla den verksamhet som tar sig utryck på det sätt som har skett i hans senaste skrift för s p r å k v å r d, framför allt s v e n s k språkvård. Ponera att alla de författare som vänder sig eller vill vända sig till en nordisk publik utanför våra gränser, att alla de tidningar som har prenumeranter inte bara i Stockholm och Göteborg, utan också i Oslo och Köpenhamn, ponera att dessa började skriva Bergmanskt, sammordiskt i stället för vanlig svenska. Resultatet skulle bli sådant att språkvännen, litteraturvännen skulle dölja ansiktet i sin näsduk och utföra något som på vanlig svenska heter att snyfta, men som på Bergmanssvenska i stället skulle heta att "gråta häftigt, vårdasmt eller stilla".

Men härmed som sagt inget ont om ordlistan i och för sig, r ä t t a n v ä n d e n, nämligen som en förteckning på svenska ord som våra grannar ibland har svårt att förstå. Av lektor Bergmans svar förefaller det som om han inte skulle vara ovillig att övergå till att rekommendera denna mera begränsade användning av boken, och är det så, så är han och hans läsare enliga och kan i sämja avbläsa dispyten.

O. H—g

"Glöm det inte!"

"Romain Gary

räknas bland de stora löftena i Frankrikes efterkrigslitteratur... Hans bok är ingalunda någon traktat om återuppbyggnads- och omskolningsfrågor, utan en roman om partisaner i Polen... Deste starkare slagkraft får romantiteln:

EUROPEISK UPPFOSTRAN

Var så god och se, detta är den skola det nya Europa gått i, det släkted som skall bygga morgondagens kulturvärld.

Glöm det inte!

Romain Gary kan berätta så att det blir svårt att glömma."

Ivar Harrie i Expressen

Kr. 6: 75

Tidan

En lyhörd lyssnare

kommer att helt fångas av den subtila stämningen och det psykologiska raffinemanget i

BALLADEN OCH KÄLLAN

av Rosamond Lehmann

"Ett psykologiskt finbroderi på mörk botten. Handlaget är lätt och lekande... och mönstret etter hand som det framträder ganska fascinerande."

Ella Taube i St-T.

"... säkert kommer många att fängslas av den ödesmättade familjetragedi som växer fram och skickligt sammanlogas ur de olika berättelserna."

Bengt Söderbergh i Expressen

13: 50

BONNIERS

Varpå beror den tyska sadismen?

Sven Hedenberg

TYSKLAND SOM PSYKIATRISKT PROBLEM

Med läkarens ögon betraktar författaren frågan om hur kollektiv grymhet uppstått och lägger fram en bildserie av de senaste 200 årens tyska historia som ger åskilligt att tänka på.

3:25

NATUR och KULTUR

Läst lit belönas

bäst genom en god *bok*. Bokhandlaren kan ge många bra uppslag. Här några sådana:

All världens lyrik inb. 18:—

Stefan Zweig.
Marie Antoinette inb. 7:—

Axel Romdahl.
Michelangelo inb. 14:—

Lorentz Bolin.
Biologernas kamp mot svälten 6:50

Charles L. Mc Nichols.
Aventyr i ökensol... 4:75

Armine von Tempski.
Judy i Söderhavet... 4:75

GÅ TILL BOKHANDELN

© Tingstensamlingen Publicerad med tillåtelse av Dagens Nyheter AB.